

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ
ОСОБАМИ**

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2310-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
К. Д. Усенко

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маліновська О.С.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії,
публічного управління та
соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Усенко Катерині Дмитрівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами

керівник роботи Маліновська Ольга Станіславівна, к.філос.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Мельник Л. А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посібник для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; за ред. Л. С. Волинець. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.; Повідайчик О. С. Методи досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. / О. С. Повідайчик, Р. В. Жиленко. Ужгород : Видавництво ПП «АУТДОР ШАРК», 2018. 164 с. Карагодіна О., Семигіна Т. Перші дисертаційні дослідження із соціальної роботи в Україні : критична оцінка. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9, №. 1. С. 37-50.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Розглянути роль та підходи використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами. 2.Визначити зміст понять: «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальне дослідження», «соціальний супровід». 3.Обґрунтувати принципи та методи соціального дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. 4.Встановити особливості внутрішньо переміщених осіб як об'єкта соціальної роботи. 5. Визначити міжнародний досвід соціальних досліджень соціальної роботи

з внутрішньо переміщеними особами та простежити основні напрямки розвитку та перспективи. 6. Проаналізувати особливості збору та аналізу даних у соціальних дослідженнях внутрішньо переміщеними особами. 7. Дослідити сучасний стан потреб внутрішньо переміщених осіб. 8. Виявити шляхи покращання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на основі соціального дослідження.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	виконано
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	виконано
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	виконано
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	виконано
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	виконано
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	виконано

Студент К.Д. Усенко

Керівник роботи О.С. Маліновська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.О. Широкова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 55 сторінок, 44 позицій у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, БІЖЕНЕЦЬ, СОЦІАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Мета дослідження: вивчення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів, для визначення шляхів удосконалення соціальної роботи з цією категорією, у тому числі за допомогою соціальних досліджень для підвищення її ефективності.

Об'єкт дослідження: комплекс засобів допомоги, що надаються внутрішньо переміщеним особам, які постраждали від воєнних дій.

Предмет дослідження: використання соціальних досліджень у соціальній роботі з інтеграції внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від війни в Україні, у приймаючі громади.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, узагальнення, емпіричне дослідження, контент-аналіз, аналіз документів.

Гіпотеза: ефективне використання соціальних досліджень в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами сприяє покращенню надання соціальних послуг державними, громадськими службами та організаціями на місцевому, регіональному та центральному рівні.

Висновки: 1. Соціальна робота ефективно вирішує проблеми, пов'язані з гарантуванням соціальних умов для реалізації прав людини, особливо в умовах воєнних конфліктів..

2. Цифрова трансформація може покращити доступність соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб.

3. Розумне використання інструментів кейс-менеджменту допомагає адаптувати програми до конкретних потреб та ситуацій внутрішньо переміщених осіб.

SUMMARY

The qualification thesis consists of 55 pages, 44 items in the list of references.

SOCIAL WORK, INTERNALLY DISPLACED PERSONS, REFUGEE,
SOCIAL RESEARCH, RESEARCH IN SOCIAL WORK

The purpose of research: to study the social support of internally displaced persons affected by military conflicts to determine ways to improve social work with this category, including through social research to enhance its effectiveness.

Object of research: The complex of assistance provided to internally displaced persons affected by military actions.

Subject of research: The use of social research in social work for the integration of internally displaced persons affected by the war in Ukraine into host communities.

Research methods: Analysis, synthesis, induction, generalization, empirical research, content analysis, document analysis.

Hypothesis: The effective use of social research in social work with internally displaced persons contributes to the improvement of social services provided by state, community services, and organizations at the local, regional, and central levels.

Conclusions: 1. Social work effectively addresses issues related to ensuring social conditions for the realization of human rights, especially in the context of military conflicts.

2. Digital transformation can improve the accessibility of social programs for internally displaced persons.

3. The prudent use of case management tools helps to adapt programs to the specific needs and situations of internally displaced persons.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	3
1.1. Роль та підходи використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами	6
1.2. Зміст понять «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальне дослідження», «дослідження в соціальній роботі».	11
1.3. Принципи та методи використання соціальних досліджень соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.....	15
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	20
2.1. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи.	20
2.2. Міжнародний досвід соціальних досліджень соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.	22
2.3 Особливості збору та аналізу даних у соціальних дослідженнях з внутрішньо переміщеними особами	24
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	28
3.1. Соціальне дослідження сучасного стану потреб внутрішньо переміщених осіб	33
3.2. Шляхи покращання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на основі соціального дослідження.	40
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. На разі Україна переживає повномасштабну війну, яка почалася 24 лютого 2022 року. На сьогоднішній день однією з найактуальніших проблем українського суспільства є організація ефективної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), які постраждали внаслідок бойових дій. Ця проблема стосується надання соціальної та психологічної підтримки людям, які внаслідок війни втратили домівку, сім'ю, друзів, роботу та опинилися у складних життєвих обставинах. Важливим завданням є забезпечення таких людей житлом, харчуванням та оздоровленням, а також психологічна підтримка та допомога у працевлаштуванні дорослих та навчанні дітей.

Вивчення цього питання стає надзвичайно важливим для розробки ефективних програм і стратегій соціальної підтримки та реінтеграції цієї вразливої групи населення. Уряд України та міжнародні організації вживають заходи щодо надання допомоги та захисту внутрішньо переміщеним особам через міжнародні фонди та інші механізми. Соціальні дослідження дають конкретні рекомендації для практичних соціальних працівників та сприяють покращенню якості соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб.

Проблемою вивчення застосування соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами в Україні є недостатнє розуміння та використання наукових методів і підходів у цій галузі. Корінь проблемної ситуації полягає в тому, що широкомасштабна агресія проти України значно погіршила ситуацію в державі, призвела до великих жертв, руйнувань майна та інфраструктури. В результаті цього, збільшилася необхідність у гуманітарній допомозі, відбудові та реконструкції пошкоджених територій.

Важливо забезпечити належний рівень соціальної і психологічної підтримки, медичної допомоги, освітніх послуг та забезпечення житлом для громадян, які постраждали внаслідок конфлікту, саме тому соціальні дослідження стають важливим аспектом для аналізу потреб внутрішньо переміщених осіб.

Об'єктом дослідження є комплекс засобів допомоги, що надаються внутрішньо переміщеним особам, які постраждали від воєнних дій.

Предметом дослідження є використання соціальних досліджень у соціальній роботі з інтеграції внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від війни в Україні, у приймаючі громади.

Метою дослідження є вивчення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів, для визначення шляхів удосконалення соціальної роботи з цією категорією, у тому числі за допомогою соціальних досліджень для підвищення її ефективності.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

- розглянути роль та підходи використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами;
- визначити зміст понять: «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальне дослідження», «соціальний супровід»;
- обґрунтувати принципи та методи соціального дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами;
- встановити особливості внутрішньо переміщених осіб як об'єкта соціальної роботи;
- визначити міжнародний досвід соціальних досліджень соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та простежити основні напрямки розвитку та перспективи;
- проаналізувати особливості збору та аналізу даних у соціальних дослідженнях внутрішньо переміщеними особами;
- дослідити сучасний стан потреб внутрішньо переміщених осіб;
- виявити шляхи покращення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на основі соціального дослідження.

Гіпотеза: ефективне використання соціальних досліджень в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами сприяє покращенню надання

соціальних послуг державними, громадськими службами та організаціями на місцевому, регіональному та центральному рівні.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

1.1. Роль та підходи використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами

Забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є ключовим завданням соціальних працівників, особливо в сучасних умовах України. У зв'язку з російською військовою агресією, понад 11 мільйонів українців були змушені залишити свої місця постійного проживання, відселитися в безпечніші регіони країни або емігрувати за кордон. Тому наразі дуже важливо звернути увагу на процес соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаді, шляхом усунення перешкод реалізації їх прав і свободи, забезпечення доступу до адміністративних, соціальних, культурних та інших публічних послуг, а також створення умов для розкриття їх потенціалу та зміцнення можливостей.

У науковій літературі значну увагу приділено аналізу соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Цей інтерес пов'язаний з військовим конфліктом та з огляду на гостру потребу знайти ефективні способи забезпечення відновлення життєво важливих функцій для цієї категорії людей, що постраждала від воєнних подій.

Згідно з дослідженням Міжнародної організації з міграції (МОМ), проведеним з 9 по 16 березня 2022 року, внаслідок війни в Україні 6,48 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). За даними МОМ, 13,5% з них вже мали попередній досвід переміщення протягом останніх років [5].

Л. Мельник у своїй праці «Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посібник для практиків соціальної сфери» аналізує особливості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та їхніх сімей як клієнтів соціальних служб. Вона

пропонує міждисциплінарний підхід до організації соціальної роботи, визначає необхідні компетенції фахівців, планує та надає допомогу в конкретних кризових ситуаціях, а також сприяє адаптації ВПО через розвиток відповідних соціальних навичок [24, с. 14].

На думку В. В. Нікітіна, за останні сім років в Україні внутрішньо переміщені особи (ВПО) опинилися в умовах соціальної ізоляції. На початковому етапі вимушеного переселення більшість із них не могли самостійно забезпечити свої основні потреби, такі як харчування, предмети побуту та житло, оскільки вони рятувалися від війни і сподівалися повернутися додому за кілька місяців. Тому гуманітарна допомога та допомога у пошуку тимчасового проживання стали одним із ключових напрямків соціальної підтримки цих людей. Багато переселенців також потребували психологічної консультації та допомоги у відновленні втрачених документів. Цю підтримку надавали як фахівці державних та місцевих соціальних служб, так і волонтерські та громадські організації. Варто зазначити, що найбільшу відповідальність взяли на себе волонтери завдяки своїм мобілізаційним ресурсам [27, с. 121].

Вивчення робіт науковців С. В. Глібко, О. В. Розгон, І. В. Подрез-Ряполова дозволило оцінити стан дослідження обраної теми, виявити та проаналізувати актуальні проблеми, а також визначити шляхи їх вирішення. Зокрема, були визначені загальні проблеми щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, серед яких виділяються проблеми реалізації прав вимушених переселенців інституційно-організаційного, правового та соціально-економічного характеру [7, с. 20].

На думку О. Гнатчука, К. Шестакова та С. Яремчука, особливу увагу слід приділяти захисту внутрішньо переміщених осіб від будь-яких форм дискримінації (за віком, громадянством, національністю, статтю, мовою, зовнішністю, фізичними та розумовими здібностями, соціальним статусом, релігійною ознакою). переконання тощо). Важливо заохочувати клієнтів брати відповідальність за свої рішення та підвищувати їхню самооцінку. Етичні

принципи диктують дотримання конфіденційності та поваги до приватного життя клієнтів, визнаючи їх самодостатніми та цілісними особистостями. У сучасному інформаційному суспільстві, де інформаційні технології та соціальні мережі можуть негативно впливати на конфіденційність клієнтів, соціальні працівники повинні уникати конфлікту інтересів. Для цього вони повинні постійно займатися професійним розвитком, зокрема розробкою особистого етичного кодексу, підвищенням компетенції та чесним виконанням своїх обов'язків. Соціальні працівники повинні прагнути постійно вдосконалювати свої знання та навички, постійно підвищувати свою кваліфікацію, вивчати нові методи та підходи у своїй галузі та відслідковувати зміни в суспільстві, які можуть вплинути на тих, кого вони обслуговують. Важливо вивчати та застосовувати найкращі практики, щоб ви могли ефективно допомагати людям у різних ситуаціях [8, с. 192].

Вчені сучасного світу, у своїй дослідницькій роботі з мігрантами загалом та в роботі з вимушеними переселенцями зокрема, визначають три сфери життя людини, які є ключовими для їх адаптації та пристосування.

1. У сфері природно-антропологічного контексту, де відбувається територіальне відновлення та соціальна адаптація в нових місцях, важливо надавати підтримку внутрішньо переміщеним особам у створенні нової ідентичності, оскільки ця сфера має відношення до їхнього нового середовища життя, фізичного середовища та соціальної адаптації.

2. У сфері агентно-професійної діяльності основними завданнями є забезпечення професійної адаптації, яка включає в себе пошук роботи, розвиток конкурентоспроможності та представництва на ринку праці, а також збереження досвіду роботи за професією. При цьому соціальні працівники активно співпрацюють із службами зайнятості щодо трудового впорядкування за внутрішньо переміщеними особами.

3. Сфера духовно-культурної діяльності сприяє збереженню духовних цінностей і гідності. Тому одним із головних завдань соціальних працівників є

надання допомоги у задоволенні та відновленні духовних і соціокультурних потреб внутрішньо переміщених осіб.

У взаємодії цих трьох сфер зміцнюється та стимулюється адаптивний потенціал індивідів, запобігання негативних впливів на них та гарантується захист їх прав. Відповідно до цього підходу органи соціального захисту населення наразі активно працюють над адаптацією внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання. Соціальні працівники надають підтримку кожній людині, яка звертається до них з особистими соціальними, фінансовими, правовими та іншими проблемами, допомагають налагодити або відновити необхідні їй соціальні стосунки.

С. Б. Булець, О.І. Котляр та Я. В. Лазур вважають, що під час воєнних конфліктів ВПО трактуються як цивільне населення і мають право на той же рівень захисту від наслідків воєнних дій і гуманітарної допомоги, що й інші цивільні особи. У міжнародному гуманітарному праві наведено визначення цивільного населення як осіб, які не входять до категорії учасників збройних конфліктів і не беруть безпосередньо участі у воєнних діях [31, с. 35].

Протягом перших місяців вимушено переселення більшість ВПО не в змозі були самотійно задовольнити основні потреби, такі як їжа, предмети побуту та житло, оскільки вони тікають від бойових дій і сподіваються повернутися додому якомога швидше.

М. Бірюкова, І. Рущенко та Н. Ляшенко зазначають, що соціальні процеси біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні під час російсько-українського конфлікту характеризуються великою масштабністю. Це зумовлено великими територіями, вразливими до нападів, швидким наступом окупантів, високим рівнем загрози руйнування цивільної інфраструктури та загрозою для мирного населення. Агресор має значну збройну перевагу в техніці та людських ресурсах, що спричиняє панічні настрої серед мирного населення України [4, с. 155].

І. М. Трубавіна вказує, що масове внутрішнє переміщення осіб та сімей із дітьми в Україні викликане бажанням жити у безпеці, виїхати з-під обстрілів та

відсутністю необхідних умов для нормального життя і виховання дітей і дорослих. Чинники, такі як відсутність продуктів харчування, води, світла, ліків, освіти, транспорту та втрата житла, ускладнюють ситуацію. На Донбасі багато будинків зазнали руйнування, що перешкоджає поверненню переселенців, навіть коли військовий конфлікт завершено [39, с. 320].

Н. Корпач та І. Сидорук зазначають, що серед внутрішньо переміщених осіб існує значна кількість людей, які є соціально вразливими, такі як люди з особливими потребами, похилого віку, самотні батьки або малозабезпечені. Причини їхнього переселення лише посилюють складні життєві обставини. Більшість з них щодня стикаються з побутовими та соціальними проблемами, не маючи задоволених базових потреб, таких як безпечне та комфортне місце проживання та належне харчування [19, с. 320].

Тому одним із основних напрямків соціальної підтримки цих людей стала гуманітарна допомога та пошук тимчасового притулку. Багато переміщених осіб також потребують психологічної підтримки та допомоги у відновленні втрачених документів. Цю підтримку забезпечують державні та місцеві фахівці соціальних служб, представники волонтерських і громадських організацій.

Роль соціальних досліджень у соціальній роботі має вирішальне значення для розуміння, вивчення та вирішення соціальних проблем і потреб населення. За результатами соціальних досліджень розробляються стратегії соціальної роботи, спрямовані на покращення якості життя внутрішньо переміщених осіб. Ці стратегії включають надання соціальної підтримки, розробку планів реінтеграції та сприяння їх інтеграції в суспільство.

Дані моніторингу міжнародних організацій є важливою емпіричною базою для аналізу проблеми внутрішньо переміщеними особами. З початком повномасштабної війни в Україні Міжнародна організація з міграції (МОМ) адаптувала свої плани та проекти та з лютого 2022 року по березень 2023 року надавали гуманітарну підтримку приблизно 3 мільйонам людей. Ця підтримка включає в себе забезпечення непродовольчими та гігієнічними товарами, організацію водопостачання, санітарії та гігієнічних заходів, надання

багатоцільової фінансової допомоги, медичної допомоги та заходів у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, сприяння функціонування колективних центрів, а також захист і надання інших форм допомоги. Основними завданнями збору даних Міжнародної організації з міграції в Україні є збір даних про переміщення та мобільність населення, а також аналіз різних аспектів гуманітарних та реабілітаційних потреб у місцях проживання ВПО, та вразливих груп, які постраждали від воєнного конфлікту.

Таким чином, можна дійти висновку, що роль соціальних досліджень та допомога в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами має вирішальне значення для забезпечення їхнього захисту та благополуччя під час кризи та вразливості. Здійснення ефективної соціальної підтримки вимагає комплексних заходів, що охоплюють різні сфери, такі як охорона здоров'я, житло, психологічна підтримка, освіта, професійне навчання та соціальна інтеграція. Також важливо гарантувати їхні права проти дискримінації та насильства та здійснювати інформаційні та просвітницькі заходи серед громадян, щоб підвищити обізнаність щодо важливості гуманітарного та інклюзивного підходу до цих уразливих груп.

1.2. Зміст понять «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальне дослідження», «дослідження в соціальній роботі»

В академічних джерелах ключові терміни нашого дослідження мають кілька визначень. Тому ми маємо проаналізувати наявні варіанти та вибрати найбільш прийнятні, заклавши відповідну методологічну основу нашої роботи.

Зміст поняття «соціальна робота» можна визначити за допомогою різних методик і досліджень, проведених у науковій літературі. Мати соціальної роботи, як називають Джейн Адамс, підкреслила, що соціальна робота – це професія, яка спрямована на покращення якості життя людей шляхом надання підтримки, допомоги та розвитку різноманітних послуг тим, хто її потребує.

М.Лукашевич та І. Мигович зауважують, що у сучасній науковій літературі поняття соціальна робота розглядається в трьох основних значеннях:

- практична професійна діяльність із подання допомоги та підтримки людей, які опинились у скрутній ситуації;
- навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення;
- галузь наукових знань, яка ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, досліджує принципи і закономірності, моделі та методи соціальної роботи, має об'єкт і предмет дослідження, систему наукових понять і категорій, сукупність методів дослідження [23, с. 5-6].

А. В. Фурман, М. В. Підгурська підкреслюють, що соціальна робота — це професія, яка виникла у другій половині ХІХ століття у відповідь на зростаючі потреби сучасного суспільства у створенні ефективних систем соціальної підтримки населення. Історія та становлення соціальної роботи базуються на прогресивному розвитку та вдосконаленні суспільних та індивідуальних уявлень про значення, структуру та особливості соціальної діяльності та способи взаємодії в соціальних ситуаціях. Система соціальної допомоги еволюціонувала від благодійного підходу для підтримки незахищених верств суспільства до професійної допомоги, а саме соціальної роботи. Вони зазначають що метою є створення умов для соціальної захищеності громадян і створення для них життєвих можливостей, активізація внутрішніх ресурсів для подолання життєвих труднощів, досягнення позитивного самовираження в громадському та особистому житті [41, с. 5-6].

У наші дні Україна зазнає військової агресії, що породжує великі виклики та проблеми для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців, які потребують термінової допомоги. Дуже часто поняття «біженці» та «внутрішньо переміщені особи» помилково плутають між собою. Термін «переміщена особа» почав активно використовуватися під час Другої світової війни, і за останні півстоліття його значення значно розширилося. Категорію «переміщених осіб» часто порівнюють із категорією вимушених мігрантів.

Термін «біженець» часто використовується як альтернатива до переміщених осіб, однак згідно з Конвенцією про статус біженців, до якої Україна приєдналася у 2002 році, вживати термін «біженець» для громадян України є некоректним. Мова йде про людей, які були змушені залишити місце проживання, але не за межі власної країни, що створює певну невизначеність між цією групою та тими, хто користується міжнародно-правовим захистом як біженці.

Біженці та внутрішньо переміщені особи, спричинені російсько-українською війною, становлять важливу соціальну групу, яка сформувалася у два періоди: перша хвиля – 2014-2015 роки та друга хвиля – 24 лютого 2022 року. М. Бірюкова пояснює, що, за юридичними визначеннями, біженець – це вимушений переселенець, який залишив межі країни; внутрішньо переміщена особа – «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [4, с. 144].

Тоді коли поняття «біженець» відноситься до особи, яка є об'єктом переслідування з певної законної причини через расу, релігію, національність, мову, приналежність до певної соціальної групи чи політичних переконань, і виходить за межі своєї країни. Особа не може або не бажає скористатися захистом своєї країни громадянства чи походження через зовнішню агресію, окупацію, етнічну чистку чи масові заворушення в цій країні. Це також може стосуватися особи, яка не має певного громадянства, перебуває за межами країни походження через аналогічні обставини та не може або не бажає повернутися до країни походження з тієї ж причини.

Біженці та внутрішньо переміщені особи – це дві категорії мігрантів, які змушені залишати місце проживання з різних причин, але в даному випадку

причиною стає військовий конфлікт в Україні. Вони відрізняються тим, що внутрішньо переміщені особи не перетинають кордони своєї країни, а залишаються на своїй території під відповідальністю уряду своєї країни. Враховуючи специфіку цих двох груп, важливо проаналізувати та оцінити їхні потреби та проблеми, що можна зробити за допомогою соціальних досліджень, які розглянемо нижче.

Поняття «соціальне дослідження» можна охарактеризувати як міждисциплінарне дослідження, що передбачає аналіз конкретних соціальних проблем у різних наукових галузях, у тому числі і в соціальній роботі. Поняття «соціальні дослідження» охоплює ширше коло тем, ніж соціологічні дослідження, і включає будь-які соціальні проблеми суспільства, навіть ті, які не обов'язково пов'язані з соціологією. Для вирішення різноманітних проблем проводяться соціологічні дослідження. По-перше, вони спрямовані на опис певної соціальної реальності. По-друге, вони спрямовані на пояснення протиріччя чи особливостей у функціонуванні різних соціальних груп чи процесів, таких як соціальний конфлікт, безробіття, трудова напруга тощо. Третій аспект передбачає прогнозування тенденцій у розвитку соціальних процесів, таких як зміни ставлення до праці, виробничих відносин і динаміки безробіття. Останній аспект — це фактичне перетворення соціальної реальності, включаючи впровадження соціальних технологій, проектів, планів тощо. У процесі дослідження вивчення різних аспектів, таких як люди, людська поведінка, речі, думки, тексти тощо, потребує запису, обчислення та аналізу.

Дослідження саме в соціальній роботі передбачає вивчення соціальної роботи як професійної діяльності, аналіз теоретичних концепцій, методів і рівнів втручання, а також вивчення соціальних проблем і рішень, індивідуальної та групової поведінки. О. Карагодіна і Т. Семигіна описують, спираючись на дослідницькі традиції соціології, психології та педагогіки, соціальна робота зараз розробляє власні пошукові підходи та знання, прагне забезпечити підґрунтя для розвитку своєї теорії та практики.. Головна мета цих досліджень полягає в розвитку теорії та практики соціальної роботи. На їх

думку дослідження має конкретні цілі, а саме розширити знання для підтримки та спрямування роботи як академічної соціальної дисципліни та професії; розробити, запровадити та оцінити політику, програми та послуги, особливо для соціально відсторонених та знедолених груп, для покращення соціального добробуту та сприяння людських прав, соціальної, економічної та екологічної справедливості [13, с. 38].

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що термін «біженець» може мати кілька значень залежно від конкретної ситуації та контексту, в якому він використовується. Крім того, поняття «соціальна робота» може охоплювати різні види підтримки та допомоги, які можуть знадобитися біженцям, такі як психологічні, юридичні, медичні, освітні та інші послуги.

Тому для проведення ефективної соціальної роботи з біженцями необхідно аналізувати та оцінювати їхні потреби та проблеми в конкретних ситуаціях і надавати необхідну підтримку та послуги відповідно до конкретних обставин. Загальний висновок полягає в тому що ці поняття тісно пов'язані між собою і використовуються для вирішення соціальних проблем, покращення якості життя людей, підвищення ефективності соціальних програм і послуг.

1.3. Принципи та методи використання соціальних досліджень соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Розглянемо питання, пов'язані з принципами об'єктивності, системності, історизму та об'єктивності. Ці принципи є основоположними для нашої роботи, оскільки вони забезпечують напрям і методологічну основу обраної теми.

При аналізі соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами завдання принципу об'єктивності полягає у виявленні природних тенденцій її розвитку та реальних можливостей здійснення цієї роботи в сучасних умовах. У цьому контексті важливо уникати впливу особистих упереджень, бажань чи стереотипів на процес дослідження та його результати. У процесі аналізу використання даного принципу дає змогу проводити пошук сутності

актуальних проблем, базуючись на визнанні можливості пізнання соціальних систем. Отже, мета принципу об'єктивності – забезпечити наукову достовірність результатів нашої роботи.

Використання системного принципу передбачає дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами як цілісної сукупності відносин і зв'язків між окремими складовими цієї діяльності, розгляд як динамічної системи. Це дозволило аналізувати різні аспекти життя внутрішньо переміщених осіб і зробити висновки про чинники, які можуть впливати на їхню поведінку та які зміни можна впровадити для покращення їхньої якості життя. Застосування принципу системності, як ядра системної філософії, передбачає розгляд досліджуваної сукупності об'єктів з позицій загальної теорії систем. Це допомагає у формуванні цілісного уявлення про досліджуваний об'єкт, акцентуючи увагу на причинно-наслідкових зв'язках та спрямовуючи мислення на перехід від явищ до сутності.

Принцип системності допомагає зрозуміти що внутрішньо переміщені особи потребують уваги різних професійних груп, таких як психологи, соціальні працівники, лікарі, педагоги та інші. Кожна з цих груп відіграє важливу роль у забезпеченні комплексної підтримки внутрішньо переміщеним особам. Разом з тим, принцип системності був спрямований на глибоке вивчення внутрішньо переміщених осіб у всіх його аспектах.

Принцип історизму в контексті розв'язання проблем становлення та розвитку методологічного значення набуває значення у розгляді дійсності на засадах постійного розвитку. Він конкретизується через вивчення взаємозв'язку об'єктивної дійсності, Принцип історизму також виявляється у постійному розвитку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та вимагає аналізу цієї роботи у відповідному історичному контексті.

Актуальність застосування принципу об'єктивності у нашій темі полягає у забезпеченні об'єктивності та достовірності отриманих даних та результатів досліджень. Цей принцип передбачає, що дослідження базується на об'єктивних фактах і інформації, що забезпечує незалежність від суб'єктивних впливів та

переконань. У контексті роботи з внутрішньо переміщеними особами, де дуже важливо враховувати їхні потреби, проблеми та перспективи, застосування принципу об'єктивності дозволяє здійснювати дослідження на науковому рівні, а також гарантує адекватність та об'єктивність рекомендацій і рішень, що приймаються на основі цих досліджень.

Дослідження включало аналіз та синтез аспектів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами з різних точок зору і пошук зв'язків між її складовими частинами. Цей підхід дозволив перевірити гіпотезу та зробити висновки про можливість застосування отриманих знань на практиці. У процесі дослідження застосовувалися різноманітні методи, включаючи термінологічний аналіз, узагальнення, дедукція і індукція та інші.

Наприклад, застосування методу дедукції допомогло сформулювати припущення та гіпотезу про внутрішньо переміщених осіб на основі загальних принципів та знань. Також була висунута гіпотеза про необхідність удосконалення системи соціальної підтримки та підвищення кваліфікації соціальних працівників, що виникає внаслідок складного стану та динаміки потреб внутрішньо переміщених осіб.

Застосування методу індукції дозволило провести спостереження та зібрати відомості про ВПО, а потім зробити загальні висновки на основі цих даних, аналізуючи потреби та ефективність різних методів підтримки.

Застосування термінологічного методу забезпечує використання в науковій роботі точних і чітких термінів та понять, що мають чітко визначене значення. Важливість цього методу для наукової комунікації полягає в тому, що він забезпечує однозначність і зрозумілість мовлення науковців, що дозволяє зручно та ефективно обговорювати результати досліджень і обмінюватися інформацією.

Також у цій роботі використовуються емпіричні дослідження та аналіз документів.

Емпіричне дослідження ґрунтується на зборі та аналізі реальних даних для отримання об'єктивної інформації про ситуацію та потреби внутрішньо

переміщених осіб. Ці дослідження можуть використовувати кількісні методи, такі як опитування та анкетування, або якісні методи, такі як глибинні інтерв'ю та фокус-групи. Опитування можуть збирати дані від великої кількості респондентів, таким чином забезпечуючи статистично значущі результати та охоплюючи різні аспекти життя ВПО, такі як їх соціально-економічний статус, доступ до послуг, ступінь інтеграції в нові громади тощо. Глибинні інтерв'ю надають детальну інформацію про особистий досвід і проблеми ВПО, дозволяючи глибше зрозуміти їхні мотивації, досвід і потреби. Фокус-групи залучають групу ВПО до структурованих дискусій на певну тему, які допомагають виявити колективні погляди, ідеї та взаємодію між учасниками.

Аналіз документів включає вивчення існуючих текстових джерел, які можуть надати важливу інформацію про ситуацію та потреби ВПО. Вони можуть включати офіційні звіти, законодавство, статистику та дослідження, проведені іншими організаціями. Офіційні звіти та статистика, включно з урядовими звітами, дані міжнародних організацій (наприклад, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної організації з міграції) та попередні дослідження, сприяють всебічному розумінню ситуації ВПО в країні. Аналіз існуючого законодавства та політики щодо внутрішньо переміщених осіб може оцінити правове середовище та виявити можливі прогалини у захисті прав цих осіб. Дослідження неприбуткових організацій та наукових установ також містять важливі дані та рекомендації щодо соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Поєднання емпіричних методів і аналізу документів дозволяє соціальним працівникам і дослідникам отримати повну інформацію, необхідну для ефективного планування та реалізації програм підтримки ВПО. Це дозволяє точніше визначати потреби, розробляти цільові заходи та ефективніше допомагати ВПО.

На основі аналізу першого розділу можемо зробити наступні висновки.

Роль соціальних досліджень та підтримка в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами мають вирішальне значення для захисту та

благополуччя цієї групи під час кризи та вразливості. Соціальні дослідження допомагають розуміти основні проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, такі як бідність, бездомність, доступ до освіти та медичної допомоги. Підтримка забезпечує необхідність комплексних заходів, що включають в себе охорону здоров'я, житло, психологічну підтримку, освіту, професійне навчання та соціальну інтеграцію. Також важливо гарантувати їхні права та захист від дискримінації та насильства, а також здійснювати інформаційні та просвітницькі заходи для підвищення обізнаності про гуманітарний та інклюзивний підхід до цієї уразливої категорії населення.

Проведення ефективної соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами передбачає ретельний аналіз їхніх потреб та проблем в конкретних ситуаціях. Надання необхідної підтримки та послуг відбувається враховуючи конкретні обставини та потреби кожної особи чи сім'ї. Соціальна робота виступає як ефективний інструмент вирішення проблем, пов'язаних з гарантуванням соціальних умов для реалізації прав людини. Це підкреслює важливість збереження та підтримки ролі соціальної роботи під час воєнних конфліктів.

Застосування обґрунтованих принципів та методів дослідження дає змогу покращити умови для життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб та їхніх сімей. На жаль, внутрішньо переміщені особи, евакуйовані із зон бойових дій, мають вищий ризик розвитку проблем зі здоров'ям, психологічним станом та адаптацією, що вимагає додаткової уваги та підтримки з боку соціальних працівників та громадськості.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

2.1. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи

Внутрішньо переміщені особи — це люди, які через конфлікти, насильство, природні катастрофи або порушення прав людини були змушені залишити свої домівки, але залишаються всередині меж своєї країни, знаходячись в дуже вразливому стані та потребуючи підтримки та захисту. Соціальні працівники, які працюють з ВПО, виконують ряд завдань, включаючи оцінку їхніх потреб, розробку та виконання програм допомоги, надання психосоціальної підтримки, захист їхніх прав та сприяння їхній самостійності і включеності в суспільство. Об'єктом соціальної роботи з ВПО є створення умов для їхнього повноцінного і стабільного життя в майбутньому. У зв'язку з цим, аналіз характеристик внутрішньо переміщених осіб є важливою складовою нашого дослідження.

Наша думка вказує на необхідність враховувати як актуальні потреби цієї групи клієнтів, так і їхні індивідуальні особливості, що є характерними для конкретних осіб, а також особливості психічного стану, спричиненого військовим конфліктом. При оцінці цих потреб важливо враховувати обставини, за яких вони виникли у внутрішньо переміщених осіб. У зв'язку з цим, внутрішньо переміщені особи, які були евакуйовані з зон бойових дій, мають значно вищий ризик розвитку проблем зі здоров'ям та адаптацією.

В. Чуйко зазначав, що вплив зовнішніх екстремальних факторів може призвести до руйнування нормального порядку і способу життя окремих людей і різних груп і спільнот. Ці фактори можуть включати стихійні лиха, техногенні катастрофи, соціальні конфлікти та військові дії. Виникнення цієї екстремальної та кризової ситуації призвело до великої кількості людей, які

безпосередньо постраждали, а також великої кількості людей, тісно пов'язаних із життям постраждалих [42, с. 153].

Внутрішньо переміщені особи відносяться до вразливих груп суспільства, зокрема діти, люди похилого віку, люди з особливими потребами та люди, які перебувають у складних соціальних умовах. Фактори ризику для цих уразливих груп стають більш проблематичними, особливо під час переселення.

Діти, які були переселені з постраждалих або окупованих територій, потребують додаткової уваги. Вони можуть зазнати травми через конфлікт і переміщення, або можуть зазнати глибокого емоційного стресу через віддаленість від родичів, бабусь і дідусів, опікунів або батьків. Їх емоції вимагають особливої уваги.

Літні люди, зокрема, стають додатковою групою, яка часто стикається з проблемами під час внутрішнього переміщення. Вони можуть мати обмежену мобільність, потребу у спеціальному догляді та медичній допомозі. Це створює ще більший ступінь вразливості під час кризових ситуацій та переселення.

Також важливо враховувати потреби людей з особливими потребами під час кризових ситуацій та внутрішнього переміщення. Вони можуть потребувати спеціалізованої медичної допомоги, доступних житлових умов та підтримки для забезпечення їхньої безпеки та комфорту під час переїзду та адаптації до нових умов.

Внутрішньо переміщені особи можуть отримати користь від інтенсивного втручання через застосування підходу кейс-менеджменту. Цей підхід передбачає забезпечення комплексних соціальних послуг з метою поліпшення фізичного, психологічного, емоційного та морального стану переміщених осіб. При цьому соціальний працівник виступає в ролі координатора, сприяючи доступу до різноманітних ресурсів для досягнення клієнтами своїх майбутніх цілей.

Окрім кейс-менеджменту, існують інші підходи, які можуть бути корисними для внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, сімейно-орієнтований підхід, який враховує контекст сімейних відносин та підтримує

родинні зв'язки під час переїзду. Також важливим є комунітарний підхід, що акцентує на залученні місцевих ресурсів та підтримці спільноти для покращення умов життя внутрішньо переміщених осіб. Застосування цих підходів може допомогти забезпечити комплексну та ефективну підтримку для людей, які потребують допомоги під час переселення.

За словами Л. А. Мельника, внутрішньо переміщені особи часто стають постраждалими від травматичних подій, що може швидко викликати почуття нестабільності та втрати контролю над своїм життям. Наслідки цього досвіду можуть бути серйозними, включаючи раптову втрату незалежності та самосвідомості. Часто зустрічаються випадки, коли посттравматичний стресовий розлад і сильні стресові реакції співіснують з функціональними симптомами, психосоматичними розладами та навіть зловживанням психоактивними речовинами. Усі ці труднощі супроводжуються тим, що жертва опиняється в непередбачуваному, невизначеному майбутньому [24, с. 10-11].

Проаналізувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що внутрішньо переміщені особи потребують комплексної допомоги соціальних працівників та фахівців різних професій. Якісна допомога внутрішньо переміщеним особам значною мірою залежить від злагодженості експертів та мультидисциплінарних команд.

Л. А. Мельник також підкреслює, що мультидисциплінарна команда складається з різних фахівців (наприклад, психологів, соціальних працівників, педагогів, медиків, шкільних вчителів тощо), які об'єднуються спільними цілями. У такій команді кожен фахівець має чітко визначені функції, ролі та області відповідальності. Визначення набору послуг для конкретного клієнта, обговорення проблемних питань та оцінка виконаної роботи зазвичай відбуваються на групових зустрічах мультидисциплінарної команди. Координацію роботи членів команди та представлення нових випадків зазвичай здійснює координатор, який, як правило, є соціальним працівником [24, с. 14].

Таким чином, соціальна робота необхідна для задоволення потреб і особливостей внутрішньо переміщених осіб шляхом надання їм підтримки, соціального захисту та контролюючого впливу. Ця потреба підкреслює важливість надання всебічної підтримки та ресурсів людям, які опинилися у важкій ситуації внаслідок військових дій.

Крім того, вирішення проблем постраждалих від бойових дій внутрішньо переміщених осіб можливе завдяки використанню кейс-менеджменту та роботі мультидисциплінарних команд. Ці підходи можуть забезпечити високоякісні реабілітаційні послуги та психосоціальну підтримку, що може допомогти покращити якість життя цих осіб та їхніх родин. Налагодження та координація взаємовідносин між усіма членами мультидисциплінарної команди сприятиме кращому вивченню соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб та вирішенню проблем їх соціальної адаптації та реабілітації. Додаткова інформація, наприклад статистичні дані щодо розподілу та кількості внутрішньо переміщених осіб, може покращити розуміння проблеми та підкреслити необхідність подальших дій.

2.2. Міжнародний досвід соціальних досліджень соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Дослідження міжнародного досвіду у сфері соціальних досліджень і роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) має велике значення в умовах сучасних світових викликів і кризових ситуацій. Це важливо як для пошуку оптимальних рішень для потреб цієї групи населення, так і для підвищення ефективності соціальних програм і послуг, що надаються ними. Додатковий аналіз міжнародного досвіду може допомогти визначити пріоритетні напрямки дій, розробити стратегії та плани ініціатив у цій сфері. Це дозволить уникнути повторення помилок та використати успішні практики з інших країн для забезпечення максимальної підтримки і захисту внутрішньо переміщеним особам в Україні.

Поява ВПО поставила перед Україною серйозні виклики в сфері соціальної політики, системи соціальних послуг і соціальних працівників. Існуюча система соціальної підтримки не передбачала роботи з цією групою клієнтів, а фахівці не мали належного методологічного інструментарію для цього. В результаті, вивчення проблем і потреб внутрішньо переміщених осіб та розробка програм для них є не новинкою у світі. Тому важливо для України користуватися міжнародним досвідом. Зокрема, важливим є розгляд перших кроків української практики соціальної підтримки ВПО, надання їм послуг кризового втручання і первинного психологічного консультування, а також порівняння вітчизняного досвіду з міжнародним.

Досвід міжнародної спільноти показує, що розв'язання проблем і задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб стали основною сферою діяльності соціальних працівників. Соціальна підтримка цієї групи почала розвиватися практично негайно після Другої світової війни і на сьогодні регулюється міжнародними документами, такими як «Переміщені особи», прийнятими Міжнародною федерацією соціальних працівників у 2012 році.

У документі наголошується на необхідності зосередити зусилля для переселенців на досягненні стабільності, подоланні залежності від гуманітарної допомоги та відновленні виробничого потенціалу та соціально-культурних і громадських структур. Крім того, акцент робиться на індивідуальній та колективній здатності робити позитивний внесок у національний та регіональний розвиток. У цьому контексті основною метою соціальної роботи є підтримка незалежності та розвитку громади, а не просто забезпечення її виживання. Тому послуги для переміщених осіб мають бути організовані у формі колективних і системних програм, а не надаватися виключно як індивідуальні послуги окремим особам [43].

Права та свободи внутрішньо переміщених осіб, а також особливості роботи з ними, визначені у міжнародних документах, таких як «Керівні принципи з питань про переміщених осіб всередині країни» УВКБ ООН та IV Женевська конвенція. Ці принципи були розроблені представником

Генерального секретаря ООН за запитом держав-членів ООН з метою створення відповідних систем регулювання. Вони впроваджують міжнародні правові норми, зокрема з прав людини та гуманітарного права, які мають особливе значення для ситуацій внутрішнього переміщення [16].

Згідно з Керівних принципів з питань про переміщених осіб всередині країни, усі наведені нижче принципи спрямовані на захист і захист прав внутрішньо переміщених осіб:

Перший принцип визнає, що переміщені особи повинні користуватися тими ж правами та свободами, що й інші громадяни країни їхнього походження, і не повинні піддаватися жодній формі дискримінації на підставі свого статусу.

Другий принцип говорить, що всі органи влади та соціальні групи повинні поважати ці принципи без будь-якої форми дискримінації.

Третій принцип зобов'язує національні органи влади надавати захист та гуманітарну допомогу переміщеним особам у межах своєї юрисдикції. Вони мають право на захист і допомогу без будь-яких репресій і покарань.

Четвертий принцип забезпечує виконання цих принципів без будь-якої форми дискримінації за расою, статтю, релігією, національністю чи будь-якою іншою ознакою. Особливі категорії внутрішньо переміщених осіб, такі як діти, вагітні жінки та особи з інвалідністю, мають право на особливий захист і допомогу з урахуванням їхніх потреб.

Усі ці принципи спрямовані на надання внутрішньо переміщеним особам рівних прав і свобод, запобігання дискримінації та надання їм захисту та гуманітарної допомоги.

Враховуючи можливість використання певних технік і методів управління, які успішно застосовуються в міжнародній практиці, важливо також орієнтуватися на досвід таких країн, як Азербайджан, Молдова та Грузія. Досягнення цих країн, які географічно найближчі до України, можуть бути використані для розробки відповідної національної політики підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Під час першого конфлікту в Грузії основні проблеми, визначені керівництвом, були дуже схожі на сучасні виклики, що стоять перед Україною. По-перше, розселення здійснювалося в хаотичному порядку. Людей спочатку розміщували в готелях, санаторіях та будинках відпочинку, потім у дитячих садках та школах, і лише потім – у пристосованих громадських будівлях. Проте не враховувалася специфіка їхнього попереднього місця проживання (місто або село), наявність робочих місць (що було характерно для того часу, коли панувало тотальне безробіття), а також необхідність збереження функціонального призначення будівель (наприклад, дитячих садків чи шкіл). Також не враховувалася прив'язаність до громади та наявність необхідної інфраструктури.

Також важливим є досвід Грузії у впровадженні програм, спрямованих на подолання дискримінації відносно внутрішньо переміщених осіб. Це включає застосування різноманітних підходів до визначення соціально-економічних заходів з використанням бальної системи оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб, щоб надавати допомогу найбільш вразливим групам серед них. Крім того, було розширено цільові державні програми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та введено тимчасові податкові пільги для роботодавців, які займаються працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб.

І. С Басова підкреслює що програми з подолання дискримінації щодо внутрішньо переміщених осіб також повинні бути розроблені в Україні з участю представників цих осіб, громадських організацій, державних та місцевих органів влади, громадських активістів та волонтерів. Досвід Сербії може бути корисним для українського законодавця в частині покладення на державні органи обов'язку надання всіх необхідних документів для внутрішньо переміщених осіб, а також сприяння у їхньому отриманні або заміні у випадку втрати чи пошкодження під час переміщення. Такий підхід може сприяти полегшенню процесу адаптації та інтеграції переміщених осіб, забезпечуючи їм доступ до основних прав та послуг. Врахування цього аспекту українським

законодавцем може допомогти покращити умови для внутрішньо переміщених осіб у країні [3, с. 449-450].

Досвід Азербайджану щодо вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб є значущим для українського контексту. У 1992 році був прийнятий Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців», а в даний час діє його редакція від 1999 року. Цей закон передбачає ряд соціальних гарантій, таких як надання тимчасового місця проживання, безкоштовний проїзд та перевезення майна до тимчасового місця проживання, медичне обслуговування та надання лікарських засобів, першочергове розміщення в спеціальні соціальні установи для інвалідів та людей похилого віку серед внутрішньо переміщених осіб, а також надання матеріальної допомоги.

Крім того, внутрішньо переміщеним особам надається сприяння в працевлаштуванні, а у разі перекваліфікації під час навчання їм виплачується середня заробітна плата за новою спеціальністю. Ці заходи допомагають полегшити адаптацію та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у суспільстві та забезпечують їм необхідну підтримку та допомогу.

На думку І. Є Алімової на основі інших країн важливо розглянути такі заходи для ефективного забезпечення прав ВПО:

- розширення штатних одиниць у сфері соціального захисту населення;
- підтримка доступу до інформації через веб-ресурси та консультативні служби;
- створення картографічних даних для відображення доступних послуг;
- впровадження додаткових пільг для мешканців сільських районів;
- систематичний моніторинг наявних та майбутніх ініціатив.

Використання іноземного досвіду в Україні сприятиме швидкому вирішенню проблем, що виникають у внутрішньо переміщених осіб та сімей через раптові переїзди та зміни місця проживання [1, с. 61].

Отже, після аналізу вищевикладеного можемо зробити висновок, що досвід зарубіжних країн показує різноманітність шляхів і підходів до вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб. Сьогодні забезпечення реалізації прав таких осіб повинно бути пріоритетним напрямком державної політики у кожній країні. Крім того, розумним з'являється створення окремого органу, відповідального за виконання державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб. Не менш важливою є співпраця громадянського суспільства та держави у наданні допомоги цій категорії осіб.

Для ефективного вирішення проблем ВПО необхідно розробити спеціальну нормативно-правову базу, забезпечити належну діяльність адміністративних органів у її виконанні, координацію зусиль різних відомств, а також забезпечити адекватне фінансування програм підтримки ВПО з державного бюджету. Ураховуючи обмеженість ресурсів у контексті конфлікту, значну допомогу можуть забезпечити міжнародні організації, співпраця з якими повинна мати належне значення в рамках політики захисту внутрішньо переміщених осіб. Аналіз такого досвіду допомагає впроваджувати найкращі практики та уникати помилок, що забезпечує більш ефективну та систематичну підтримку внутрішньо переміщених осіб з боку держави.

2.3. Особливості збору та аналізу даних у соціальних дослідженнях з внутрішньо переміщеними особами

Для розробки майбутніх стратегій щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) необхідно мати детальну інформацію не лише про їхню кількісну характеристику, а й про їхні основні потреби та очікування. Це включає оцінку задоволення їхніх потреб на сьогоднішній день, а також планування дій ВПО на майбутнє, такі як можливість повернення додому, адаптація до нових умов після звільнення територій, а також питання трудової зайнятості та житла в разі переміщення. Ця інформація є важливою як для місцевої влади, так і для міжнародних гуманітарних організацій, донорів та

громадських та волонтерських ініціатив, які працюють над покращенням умов життя ВПО, включаючи забезпечення житлом, соціальну інтеграцію та працевлаштування.

Збір інформації про внутрішньо переміщені особи (ВПО) потребує спеціального підходу через їхню вразливість та складні умови життя. Важливо враховувати етичні аспекти та гарантувати конфіденційність даних, оскільки ВПО можуть бути уразливими перед державними органами та іншими групами.

Для збору інформації про ВПО застосовуються різноманітні методи, включаючи опитування, спостереження, фокус-групи та використання архівних даних.

Опитування, проведене в рамках соціальних досліджень внутрішньо переміщених осіб в Україні, є інструментом збору даних, який дозволяє системно та об'єктивно аналізувати різні аспекти цього явища. Залежно від мети дослідження та характеру інформації, що збирається, опитування може проводитися у формі стандартної анкети або у формі інтерв'ю. Тому опитування є важливим етапом дослідження, оскільки дозволяє охопити точку зору самого населення, а також надає об'єктивні дані для подальшого аналізу та розробки стратегій підтримки та інтеграції ВПО.

Спостереження в рамках дослідження внутрішньо переміщених осіб – це метод збору даних, який передбачає безпосереднє спостереження та документування різних аспектів життя цієї групи населення. Це включає вивчення їхніх умов життя, соціальних взаємодій, доступу до соціальних послуг та їхніх стратегій адаптації та взаємодії з приймаючими громадами. Цей підхід забезпечує глибше розуміння контексту, в якому працюють ВПО, і доповнює інші методи дослідження, допомагаючи визначити та зрозуміти складні соціальні та економічні реалії, з якими вони стикаються.

Фокус-групи в контексті досліджень з внутрішньо переміщеними особами в Україні є методом збору даних, який передбачає групові дискусії учасників з цієї групи. У цих дискусіях учасники обговорюють різні аспекти свого життя та досвіду переселення. Головною метою фокус-груп є виявлення

спільних тем, поглядів та думок учасників, а також розкриття різноманітності індивідуальних підходів та досвіду кожного учасника. Цей метод дозволяє збирати якісну інформацію, що може виявитися корисною для розуміння внутрішніх переживань та потреб групи ВПО, а також для розробки більш ефективних програм та політик підтримки.

Використання архівних даних у дослідженнях ВПО означає аналіз існуючих даних і документів, що зберігаються в архівах, бібліотеках чи інших джерелах. Це можуть бути попередньо зібрані дані з попередніх досліджень, статистичні дані, офіційні документи, звіти, заяви тощо. Завдяки аналізу архівних даних дослідники змогли отримати уявлення про минулі події, тенденції та динаміку, пов'язані з внутрішньо українською міграцією. Цей підхід може доповнювати інші методи збору даних, дозволяючи отримати ширше та повніше розуміння соціальних, економічних і політичних аспектів внутрішньої міграції та порівняльний аналіз за різні періоди часу.

Під час аналізу інформації про ВПО важливо розглядати різні аспекти, такі як оцінка їхніх потреб, ідентифікація ключових проблем та розробка ефективних стратегій допомоги. Важливо враховувати контекстуальні особливості та культурні відмінності для забезпечення адаптованих рішень.

І. О Тітар вказує що процес переміщення до нового соціокультурного середовища природно супроводжується втратою або знеціненням певних культурних ресурсів, таких як соціальний статус, освіта, професійні навички та досвід. Зростання соціальної напруги між приймаючими громадами та внутрішньо переміщеними особами продовжується й досі. У рамках соціологічних досліджень дослідники акцентують увагу на вивченні взаємодії між внутрішньо переміщеними особами та новою соціокультурною реальністю, що їх оточує.

Предметом дослідження ВПО в соціології також є можлива зміна їхньої ідентичності внаслідок таких переміщень. Кожна наука зацікавлена у власних аспектах, які виникають під час внутрішньої міграції 3838].

Тому, чимало існує інтересу у різних наукових галузях до вивчення адаптації внутрішньо переміщених осіб та визначення реакції приймаючих громад. Психологія фокусується на психологічному стані внутрішньо переміщених осіб, вивчає їхні внутрішні переживання та потреби. Медичні дослідження вивчають фізичне здоров'я внутрішньо переміщених осіб та можливий вплив імміграції на їх здоров'я. Економіка аналізує потенціал ВПО на основі їхньої кваліфікації, матеріальних потреб, витрат і можливостей працевлаштування. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє отримати більш повне та всебічне розуміння процесів адаптації та інтеграції ВПО, тим самим сприяючи розробці ефективних стратегій підтримки та політики інтеграції.

Дослідники розрізняють два основних теоретико-методологічні підходи до аналізу проблем внутрішньо переміщених осіб: соціокультурний і ресурсний.

Соціокультурний підхід досліджує адаптацію внутрішньо переміщених осіб з урахуванням психологічних аспектів, внутрішніх конфліктів особистості та їхнього сприйняття нових громад і соціокультурного середовища. Він аналізує потребу у результативній взаємодії в новій культурній обстановці. Адаптація ВПО після стресових ситуацій та їхнє включення у взаємодію з місцевим населенням вивчається, навіть якщо ідентичності цих груп суттєво відрізняються. Наприклад, російськомовним ВПО може бути складніше інтегруватися у Львові через невміння використовувати українську мову у щоденному житті, а також через можливі конфлікти через різницю у релігійних переконаннях.

В своїй статті І.О. Тітар наголошує що вибір шляху адаптації для ВПО значною мірою залежить від ставлення до культурної, соціальної та політичної різноманітності між ними та приймаючими громадами, які можна розглядати як можливості або загрози. Інтеграція та адаптація визначаються як процеси встановлення взаємодій між ВПО та приймаючими громадами, які допомагають подолати розриви в культурі та ідентичності. Культурна антропологія вивчає два взаємодіючі процеси: асиміляцію, яка зменшує розриви між сторонами, і

мультикультуралізм, який допомагає подолати соціальну дистанцію. Адаптацією вважається процес пристосування до нових умов життя після переїзду, процес, який супроводжується стресом і необхідністю зміни способу життя [38].

У відміню від соціокультурного підходу, де основний акцент робиться на суб'єктивній оцінці внутрішньо переміщених осіб, ресурсний підхід зосереджується на об'єктивних аспектах, які можна виміряти зовні.

Як вказував Д. Райан, «суть ресурсного підходу полягає в тому, що ресурси розглядаються як засоби, за допомогою яких люди задовольняють свої потреби, досягають цілей та виконують вимоги. Вивчення адаптації мігрантів в цьому контексті можна розглядати як аналіз факторів, які сприяють або обмежують доступ до ресурсів» [44, с. 7].

Підсумовуючи, визначимо що соціокультурний та ресурсний підходи до аналізу адаптації внутрішньо переміщених осіб надають різний погляд на цей процес. Соціокультурний підхід акцентує увагу на суб'єктивних аспектах, таких як психологічні складнощі та соціокультурне сприйняття, тоді як ресурсний підхід більше зосереджений на об'єктивних факторах, таких як доступ до ресурсів і можливостей. Обидва підходи важливі для розуміння процесу адаптації ВПО, і їх взаємо доповнення може допомогти розробити більш комплексний підхід до вирішення проблем інтеграції та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Слід також зазначити, що для збору інформації про ВПО використовувалися різні методи соціальних досліджень. Ці різні методи збору даних забезпечують глибше розуміння факторів, які впливають на адаптацію, аналіз та інтеграцію ВПО.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

3.1. Соціальне дослідження сучасного стану потреб внутрішньо переміщених осіб

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні стикаються з численними проблемами, які необхідно негайно вирішити, щоб забезпечити гідне життя та інтеграцію в нові громади. Соціальні дослідження поточного стану потреб ВПО мають вирішальне значення для розуміння цих проблем і розробки ефективних заходів для їх подолання. Дослідження має на меті вивчити поточні потреби цих людей щодо житла, харчування, медичної та психологічної допомоги. Важливим аспектом є також аналіз ефективності існуючих соціальних програм. Отримані результати допоможуть краще зрозуміти масштаби проблеми та розробити ефективні стратегії, щоб забезпечити цим людям відповідний рівень життя та інтеграцію у нові громади.

На цьому етапі соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами зазнала змін як у законодавчій системі, так і в системі надання послуг. Масштаби проблем, спричинених війною в Україні, надзвичайні. Сотні тисяч були змушені шукати притулку та змінити місце проживання. Висвітлено потреби в житлі, харчуванні, медичній та психологічній допомозі. Тому організаційна спрямованість соціальної роботи полягає в забезпеченні вирішення цих гуманітарних завдань.

Іншою особливістю сучасного етапу є те, що волонтери беруть участь у соціальній роботі та беруть на себе основну відповідальність за мобілізацію ресурсів. Таким чином, інституційна основа соціальної роботи з ВПО включає не лише діяльність відповідних органів державної влади та муніципальних соціальних служб, а й діяльність громадських організацій та благодійних

фондів, у тому числі міжнародних. Останній, як правило, є більш ефективним завдяки більш гнучкому та інноваційному підходу до вирішення проблем клієнтів.

На основі цього дослідження, а також беручи до уваги аналіз поточної ситуації з потребами внутрішньо переміщених осіб у 2024 році, важливо зрозуміти, чому соціальна робота є такою актуальною та важливою для цієї групи населення. К. М. Недря, І. М. Трубавіна та О. Ю. вважають важливою соціальну роботу під час військових конфліктів, оскільки вона допомагає людям подолати труднощі та підвищити їхні можливості розвитку. Це дієвий механізм вирішення проблеми забезпечення соціальних умов для реалізації прав людини, допомагає знайти ресурси для подолання викликів, створює сприятливе соціальне середовище для індивідуального та колективного розвитку [26, с. 121].

Характерною особливістю сучасної соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Використовується чат-боти, телефонні дзвінки та соціальні мережі, щоб досліджувати потреби клієнтів і організовувати заявки на інсулін, ліки для пацієнтів з хронічними захворюваннями, продукти харчування тощо. Також існує пряме спілкування соціальних працівників із переселенцями. Експерти галузі стверджували, що при цьому максимально враховано досвід 2014-2015 років [26, с. 41].

Тому було б помилкою зменшувати увагу до соціальної роботи в цей період, коли вона стає особливо необхідною та ефективною для покращення якості життя постраждалих та відновлення їх соціального функціонування. Водночас це означає, що необхідно знайти резерви для вирішення проблеми та вдосконалити організацію соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Дослідження, проведене українським суспільством у 2023 році під час війни, показало, що перший рік повномасштабної війни приніс позитивну тенденцію – зниження сприйняття соціальної нерівності українцями. Водночас

спостерігаються конфлікти між переселенцями і місцевим населенням, а також негативне ставлення до внутрішньо переміщених осіб (1,3%): «Переселенці не цінують допомогу», «ВПО зловживають наданими благами», «Переселенцям приділяють більше уваги, ніж місцевим жителям», «Біженці тікають у безпечні місця, п'ють і сидять», «Деякі багаті ВПО ставляться зверхньо до місцевих», «Звільнення працівників на користь ВПО через державну політику», «Наші хлопці воюють, а чоловіки-переселенці з Донбасу ховаються в інших областях», «У біженців зі Сходу дохід більший, ніж у західного населення», «У Львові чітко видно, хто приїхав з Києва, а хто з інших міст (поводять себе некультурно)», «Відчуваю неприязнь до ВПО». Переселенців звинувачують у підвищенні цін на оренду квартир: «Оренда різко подорожчала під час війни у Дніпрі та на заході України», «ВПО орендують житло за вищою ціною, ніж місцеві». Деякі респонденти (0,3%) акцентують увагу на проблемах виїзду з окупованих територій: «Кинули в окупації», «Неможливість виїхати з окупованих міст», «Люди в окупації – у кого були гроші, мали більше можливостей виїхати», «Люди виїхали на Західну Україну і отримують допомогу». Відзначаються прояви нерівності щодо переселенців двох протилежних типів. З одного боку, проблеми переселенців (3,4%) – недостатня матеріальна підтримка з боку держави і громадян, складність працевлаштування, інколи неухвалене ставлення у службі соцзабезпечення і зверхність місцевих мешканців. З іншого боку, спостерігаються конфлікти між переселенцями та місцевим населенням, а також негативне ставлення до внутрішньо переміщених осіб (1,3%). Проблема з житлом залишається складною, зокрема завищені ціни на оренду і відшкодування за пошкоджене житло [40, с. 144-145].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) провела дослідження гуманітарної кризи в Україні після російського вторгнення в 2022 році. Він охоплює кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), їхнє географічне розташування та соціальні умови.

Найбільша потреба ВПО – це гроші (43%). Спочатку половина переселенців зазнала матеріальних труднощів, а через два місяці — більше двох третин. Коли уряд України та міжнародні донорські організації почали здійснювати виплати, фінансова допомога зросла з 49% до 68%. Кількість людей, які не мають доступу до готівки, скоротилася майже вдвічі: з 41% до 22%. Житлові потреби залишаються важливими.

Щоб зрозуміти потреби та умови життя ВПО в 2024 році, було проведено опитування серед ВПО, які проживають у різних регіонах України. Опитування дозволило зібрати кількісні дані про потреби ВПО та їхній досвід отримання соціальних послуг. Вибірка включала респондентів різних вікових груп, статі та соціально-економічного статусу, що забезпечувало репрезентативність отриманих результатів. Опитування складається з 28 питань, кожне з яких охоплює окремий аспект життя ВПО: житлові умови, питання про поточне житло та його якість, умови проживання та адаптації. Також опитування охопило тему гуманітарних наборів, а також харчування та її якість. Також були поставлені питання щодо охорони здоров'я, а саме доступ до медичної допомоги, якість послуг і задоволення від наданої медичної допомоги. Крім того, було запитано про психологічну допомогу. Додатково були задані питання про працевлаштування та адаптацію в новому середовищі.

Питання розроблено таким чином, щоб охопити всі важливі аспекти життя ВПО. Було враховано необхідність отримання як кількісних, так і якісних даних. Перед початком основного опитування було проведено пілотне тестування анкети з невеликою групою респондентів. Це дозволило виявити та усунути недоліки у формулюванні питання та структурі анкети. За результатами пілотного тестування були внесені необхідні корективи для забезпечення вищої якості зібраних даних.

Цей метод забезпечує швидкий та зручний спосіб збору інформації від респондентів без необхідності проведення особистих інтерв'ю або телефонних розмов, які вводяться в статистичне програмне забезпечення для подальшого аналізу загальних тенденцій для визначення основних потреб і проблем

виховання військово-патріотичного духу, представлених у графічній формі, таблицях і діаграмах. легко інтерпретувати та зрозуміло. Після збору даних, вони були введені в статистичне програмне забезпечення для подальшого аналізу. Після обробки, отримані дані були піддані ретельному аналізу для визначення основних потреб і проблем внутрішньо переміщених осіб. Результати аналізу були представлені у вигляді графіків, таблиць і діаграм для полегшення інтерпретації та наочності.

Результати дослідження показали, що найбільш гострими проблемами для ВПО залишається проблема з житловими умовами (46 %). Значна частина респондентів вказала на низьку якість житла та труднощі з його орендою або придбанням. Багато з них проживають у тимчасових приміщеннях, які не відповідають мінімальним стандартам комфорту. Проблеми з доступом до постійного житла залишаються актуальними, оскільки тимчасове житло часто не забезпечує належних умов для тривалого проживання.

Багато ВПО стикаються з труднощами у пошуку роботи, що ускладнює їхню інтеграцію в нові громади. Численна кількість респондентів вказали на недостатню заробітну плату у вже знайдених робочих місцях, що ускладнює їх фінансове становище та доступ до необхідних життєвих потреб. Немало респондентів також вказують, що для успішної адаптації в нових громадах їм потрібні додаткові фінансові ресурси. Брак коштів суттєво ускладнює вирішення інших проблем, таких як пошук житла, доступ до медичних послуг та можливостей для працевлаштування.

Велика кількість респондентів відчуває потребу у ліках та медичній допомозі, але не може собі їх дозволити через високі вартості лікування та відсутність або низький рівень страхових виплат. Багато ВПО відзначили проблеми через відсутність фінансування для отримання лікування (41 %). Значна частина ВПО відчуває потребу у психологічній підтримці, але доступ до таких послуг обмежений. Багато респондентів вказали на високий рівень стресу, тривожності та депресії (41 %).

Внутрішньо переміщені особи зазнають труднощів у пристосуванні до нових умов життя, що часто включає втрату соціальних зв'язків, недостатність сталого доходу та відчуття втрати стабільності (46 %).

Також більшість респондентів вказали про відсутність адекватної грошової підтримки та соціальних програм з боку влади поглиблює економічну та соціальну вразливість ВПО та ускладнює їхню можливість вирішення життєвих проблем.

Дослідження показало, що майже всі внутрішньо переміщені особи отримували якісь гуманітарні набори, які включали в себе продукти харчування, гігієнічні засоби, кухонний набір та постільний набір. Ці набори забезпечували основні потреби у харчах та гігієні, але часто були обмеженими за обсягом та якістю.

Внутрішньо переміщені особи виразили бажання мати більше різноманітності у гуманітарних наборах. Особливо вони висловлювали потребу у таких предметах, як іграшки та навчальні матеріали для дітей, а також дитячий одяг. Серед інших побажань щодо складу наборів були горіхи, свіжі овочі та фрукти, які вважалися важливими для забезпечення здорового харчування. Також було висловлено побажання щодо молочних продуктів. Деякі внутрішньо переміщені особи вказували на важливість наявності засобів зв'язку у гуманітарних наборах, щоб забезпечити можливість зв'язку з родиною та отримання інформації про допомогу та сервіси.

Ці побажання відображають потреби та пріоритети внутрішньо переміщених осіб і підкреслюють важливість адаптації програм гуманітарної допомоги до конкретних потреб та ситуацій цієї уразливої групи населення.

Через дослідження виявилось, що серед внутрішньо переміщених осіб існують різні рівні доступності до продуктів харчування. Деякі з них мають достатні ресурси для придбання необхідних продуктів, тоді як інші стикаються з фінансовими обмеженнями і не можуть забезпечити собі достатньо харчів. Важливим аспектом є також доступ до гігієнічних засобів, таких як мило, зубні пасти, гігієнічні прокладки тощо. Деякі внутрішньо переміщені особи мають

можливість придбати ці продукти, але для інших вони можуть бути також недосяжними через фінансові труднощі.

Дослідження поточних потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні виявляє деякі серйозні проблеми, з якими стикається ця група населення. Результати приводять нас до кількох важливих висновків.

По-перше, для багатьох ВПО проблеми з житловими умовами та доступом до якісного харчування є серйозними. Багато з них живуть у тимчасових або непристосованих умовах, які не відповідають мінімальним стандартам комфорту. Доступ до здорової їжі також є проблемою, особливо у віддалених районах.

Крім того, необхідно покращити доступ ВПО до медичної та психологічної допомоги. Багато з них стикаються з труднощами в доступі до медичних послуг і потребують психологічної підтримки через стрес і тривогу, викликані конфліктом і переміщенням.

Нарешті, ВПО також мають обмежені можливості для отримання освіти та працевлаштування. Багато з них мають труднощі з отриманням освіти чи роботою, що ускладнює адаптацію до нових громад.

Для вирішення цих проблем необхідно залучити відповідні ресурси, покращити інфраструктуру, підвищити кваліфікацію спеціалістів та знизити соціальну стигматизацію внутрішньо переміщених осіб. Крім того, для ефективного надання комплексної соціальної підтримки важливо покращити координацію та співпрацю між різними організаціями та установами, що працюють з ВПО. Проведене соціальне дослідження виявило основні потреби та проблеми внутрішньо переміщених осіб, що дозволило розробити ефективні стратегії їх підтримки та інтеграції в суспільство. Практичне застосування досягнутих результатів сприятиме покращенню якості життя внутрішньо переміщених осіб та забезпеченню їх основних прав і свобод. Дослідження свідчить, що для вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб необхідний комплексний підхід, у тому числі взаємодія національних інституцій, громадських організацій та міжнародних партнерів. Варто

зазначити, що з 2022 року основними проблемами внутрішньо переміщених осіб залишаються економічна скрута та житлові проблеми, які необхідно вирішувати на рівні держави та громади. У той час як економічні труднощі відображаються у зменшенні можливостей працевлаштування та доступу до фінансових ресурсів, питання житла потребують особливої уваги через невідповідне житло та високу орендну плату. Тому вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб потребує величезних зусиль і ресурсів, але є ключовим для забезпечення соціальної стабільності та розвитку всієї країни.

3.2. Шляхи покращення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на основі соціального дослідження

У сучасному світі внутрішньо переміщені особи стають однією з найбільш хвилюючих і невирішених проблем. Це потребує комплексного підходу та інноваційних стратегій у соціальній роботі. Підтримка цієї вразливої групи вимагає глибокого розуміння їхніх потреб і дослідження ефективних методів втручання. У цьому відношенні соціальні дослідження відіграють важливу роль, не лише надаючи об'єктивні дані, але й надаючи вказівки щодо найбільш відповідних шляхів покращення соціальних послуг для ВПО. У цьому дослідженні ми прагнемо проаналізувати поточний стан соціальної роботи для цієї категорії населення та запропонувати конкретні шляхи покращення цього процесу на основі зібраних даних і рекомендацій.

У літературі існують різні точки зору щодо стратегій покращення соціальної підтримки ВПО, які постраждали від війни. Ю. Гундერთайло відзначив необхідність комплексної соціальної політики для цієї групи, з особливим акцентом на травмо-чутливих та гендерно-чутливих аспектах. Вона закликала Міністерство з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб покращити свою діяльність, враховуючи потреби цих людей. Також наголошується на необхідності збору й аналізу даних про соціально-економічний статус цих людей і застосування результатів досліджень на практиці. Для вирішення актуальних питань, пов'язаних із цим питанням, МОЗ

створив експертну комісію. На рівні міста рекомендується, щоб інформаційна політика була зосереджена на позитивних аспектах присутності цих людей у їхніх нових громадах, таких як соціальні, культурні та економічні вигоди, які вони приносять місцевим жителям. У тексті також наголошується на важливості тісної співпраці з журналістами та місцевою владою для підтримки публікацій про цих осіб в офіційних ЗМІ, наприклад, через гранти чи квоти. Інформаційні кампанії також мають бути спрямовані на дослідження та розвінчання суспільних стереотипів щодо цих осіб. На рівні громади має надаватися психосоціальна підтримка в громадах, де проживають ці люди, з метою створення для них сприятливого середовища, підтримки їх інтеграції в суспільство та усунення стереотипів і дискримінації. У тексті також наголошується на важливості залучення цих людей до процесів прийняття рішень, які впливають на їхнє життя, таких як міське планування чи місцеве управління. Також важливо надати їм психологічну та юридичну підтримку, щоб допомогти їм подолати травму та захистити свої права [10, с. 55].

Для подолання негативних наслідків та максимізації позитивного потенціалу внутрішньої міграції населення потрібна злагоджена робота всіх національних ресурсів та підтримка міжнародних донорів. Це передбачає залучення міжнародної фінансової допомоги з умовою стабільності законодавства, що гарантує захист іноземних інвестицій та оподаткування, налагодження механізмів отримання допомоги через різні канали на всіх рівнях управління — від державного до місцевого, включаючи громадські організації. Також необхідно впровадити систему соціальної звітності щодо використання цих коштів з активною участю громадянського суспільства.

Ще одним напрямком удосконалення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами є діяльність Міністерства цифрової трансформації у реалізації цифрової реформи та програм для цієї категорії населення. Особливий інтерес представляє додаток та веб-сайт «Дія» і їх внесок у цей прогрес. Зараз Мінцифри головний орган у системі центральних виконавчих органів, який формує та втілює державну політику у сферах цифрової

трансформації, розвитку цифрової економіки, електронного урядування та багатьох інших аспектах цифрової сфери. Його робота спрощує процес обміну даними та надає широкі можливості для розвитку цифрового суспільства [28].

Для покращення умов життя сімей ВПО необхідно визначити ключові напрямки оптимізації методик соціальної роботи для суттєвого підвищення ефективності допомоги цій категорії населення.

1. Технічний напрям: Виходячи з успішного досвіду інших країн, запозичення та вивчення ефективних іноземних методів соціальної роботи для переміщених осіб оптимізувати систему соціального забезпечення та обслуговування населення ґрунтуючись на успішному досвіді інших країн у цій сфері.

2. Соціально-економічний та організаційний напрямок: Збільшення фінансування ключових соціально-економічних, медичних, науково-освітніх програм і проектів, модернізація інфраструктури, вирішення житлових питань, підвищення якості медичного обслуговування та підвищення кваліфікації фахівців у сфері соціальної роботи, всі ці заходи спрямовані на поліпшення матеріальних умов і загального добробуту сім'ї.

3. Напрямок соціальної адаптації: Співпраця між родинами ВПО та приймаючими громадами (включаючи державні та недержавні організації, ЗМІ та органи місцевого самоврядування) сприятиме прискоренню соціальної адаптації та інтеграції.

4. Соціально-правовий напрям: Зміцнення системи правового захисту сімей ВПО та запобігання будь-яким формам дискримінації сприятиме посиленню правової освіти та зменшенню соціальних конфліктів.

5. Соціально-психологічний напрям: Застосовувати сучасні психологічні методи підтримки соціальної адаптації та відновлення, розвивати мережі психологічної допомоги, своєчасно виявляти соціально-психологічні потреби для забезпечення психологічного комфорту та підтримки сімей.

6. Соціально-освітній напрямок: Розробка програм навчання батьків ефективним методам виховання дітей допоможе зберегти гармонійні сімейні стосунки та запобігти конфліктам.

Звернення до мультидисциплінарної команди соціальної роботи може ефективно вирішити складні проблеми, які виникають у сімей ВПО, коли вони адаптуються до нових умов життя. Основною метою цієї групи є виявлення та допомога сім'ям, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях. Учасники мультидисциплінарного колективу повинні мати необхідний досвід і вміння для надання якісної допомоги клієнтам. Вони також повинні бути ознайомлені з принципами роботи та ресурсами державної системи допомоги, з взаємодією між її складовими частинами, а також з ресурсами недержавних організацій, які діють у даному регіоні. Для ефективної співпраці всіх спеціалістів у мультидисциплінарній групі важливо мати однакову інформацію про клієнта та отримувати оновлену інформацію про будь-які зміни в його стані.

Аналіз попиту внутрішньо переміщених осіб показує, що для них найбільш актуальним питанням часто є працевлаштування, іноді навіть більше, ніж потреба у житлі та соціальному захисті. Регулювання ринку праці стає економічною складовою поліпшення соціального захисту цієї категорії осіб. Примусова міграція призводить до збільшення напруженості на ринку праці та житла, погіршує соціальні та кримінальні умови. Проте зростання працездатного населення створює можливості для подолання структурних нерівностей на ринку праці та поліпшення демографічної ситуації, але це можливо лише за умови ефективної державної політики з підготовки, розміщення та інтеграції внутрішньо переміщених осіб на всіх рівнях [6, с. 5].

Адаптація ВПО є процесом, що вимагає тісної співпраці з приймаючими громадами, місцевими владами та державою. Успіх цього процесу залежить від залучення органів влади, громадських об'єднань та місцевого населення. Основою реалізації політики підтримки, розселення та сприяння адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб є «соціальна мобілізація» — формування громадських об'єднань, спрямованих на самоврядування у

вирішенні життєво важливих завдань для членів громади. Це особливо важливо у зв'язку з процесами децентралізації.

Забезпечення місцевим громадам можливостей визначати соціальні проблеми, зміцнення їх здатності організовуватися, планувати та брати участь у прийнятті рішень щодо проектів, які мають стратегічне значення для громади та їх реалізації, призведе до появи ініціатив та активізації участі у вирішенні місцевих соціальних проблем. Це також підвищить відповідальність та соціальну згуртованість, що є ключовими чинниками у реформуванні соціальної сфери.

Слід погодитися, що наведені пропозиції щодо покращення умов для внутрішньо переміщених осіб в Україні мають велике значення. Вони включають розробку комплексного підходу, що враховує травми та гендерні аспекти, до соціальної політики держави. Також важливими є збір та аналіз даних про статус внутрішньо переміщених осіб, створення експертної ради при Міністерстві Охорони Здоров'я, інформаційну політику, спрямовану на подолання стереотипів та дискримінації, а також соціально-психологічну підтримку та інтеграцію цих осіб в місцеві громади, а також їх залучення до процесів прийняття рішень.

Ще одним шляхом удосконалення системи є створення платформ для оперативної гуманітарної підтримки, включаючи внутрішньо переміщених осіб. Це охоплює мережу пунктів «Незламності». Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Питання організації та функціонування пунктів незламності», термін «пункт незламності» визначає приміщення будівлі, спеціально зведений намет або транспортний засіб, призначені для тимчасового перебування людей і де створено та підтримується мінімально необхідні умови для збереження життя і здоров'я населення у випадку порушення сталої роботи систем життєзабезпечення [29].

Отже, можна зазначити, що запропоновані заходи щодо покращення життя внутрішньо переміщених осіб в Україні виявляються надзвичайно важливими. Розробка комплексного підходу до соціальної політики, який був

би чутливим до травматичних, допомагатиме у врахуванні унікальних потреб і вразливості цієї групи. Аналіз даних про статус внутрішньо переміщених осіб надасть об'єктивну інформацію для ефективного прийняття рішень.

Також важлива співпраця між урядом, громадським сектором та міжнародними організаціями. Спільна робота та партнерство з цими сторонами можуть сприяти успішності і ефективності запроваджених заходів.

Основною метою місцевих ринків праці, де переважна більшість внутрішньо переміщених осіб знаходить зайнятість, є не лише створення робочих місць і забезпечення соціального забезпечення, а й максимальне використання їхнього економічного потенціалу та людських ресурсів. Особливий акцент можна зробити на створенні сприятливих умов для розвитку малого бізнесу, стимулювання інноваційних проектів та забезпечення доступу до професійної підготовки.

Один із ключових методів соціалізації та працевлаштування полягає в проведенні профорієнтаційної діяльності, яка включає в себе надання професійних консультацій, навчання та підбір вакансій, а також участь у тимчасових роботах. Необхідно розширити доступ громадян до інформації про національні програми підтримки зайнятості внутрішньо переміщених осіб, щоб забезпечити їхнє успішне інтегрування на ринок праці.

Важливим є також забезпечення доступу до якісних освітніх та медичних послуг для внутрішньо переміщених осіб. Це може включати розширення мережі шкіл та лікарень у зоні проживання цієї групи населення, а також забезпечення фінансової підтримки для навчання та медичного обслуговування. Потрібно також активно розвивати програми житлового будівництва та надання допомоги в отриманні житла, що може значно поліпшити їхню якість життя. Цифрова трансформація, включаючи додатки та веб-сайти, також може стати корисними інструментами для отримання інформації та надання послуг для внутрішньо переміщених осіб, забезпечуючи зручність, ефективність та доступність соціальних програм та послуг для цієї групи населення.

ВИСНОВКИ

Отже, у нашому дослідженні за метою ми проаналізували використання соціальних досліджень в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами, що постраждали внаслідок воєнних дій та визначили різноманітні завдання. Зазначені завдання включають в себе розгляд ролі та підходів до використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами, розуміння термінології і обґрунтування принципів та методів соціального дослідження, встановлення особливостей цільової аудиторії, аналіз міжнародного досвіду та перспектив розвитку, а також дослідження процесів збору та аналізу даних, аналіз сучасного стану потреб внутрішньо переміщених осіб та визначення шляхів їх поліпшення через розвиток соціальної роботи.

Соціальні дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами надають глибокий зріз стану справ з проблематикою внутрішньо переміщених осіб та визначають ключові аспекти соціальної роботи з ними. Соціальні дослідження виявляють основні виклики, що стикаються з цією групою, зокрема бідність, бездомність, обмежений доступ до освіти та медичної допомоги. Підтримка забезпечує надання комплексних послуг, таких як охорона здоров'я, житло, психологічна підтримка, освіта та інтеграція. Важливо забезпечити захист їхніх прав та запобігти дискримінації та насильства. Це вимагає проведення інформаційних кампаній для підвищення громадської обізнаності про проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, та про необхідність гуманітарного підходу до них.

У нашій кваліфікаційній роботі проведення ефективної соціальної роботи передбачає індивідуальний підхід до кожної ситуації та надання належної підтримки з урахуванням конкретних потреб осіб та сімей. Соціальна робота виступає як інструмент вирішення проблем, пов'язаних з гарантуванням соціальних умов для реалізації прав людини, особливо під час воєнних конфліктів.

Застосування обґрунтованих принципів та методів дослідження дозволяє зміцнити адаптаційні навички та забезпечити тривалі соціальні стосунки. Важливо враховувати, що внутрішньо переміщені особи мають підвищений ризик розвитку проблем зі здоров'ям, психологічним станом та адаптацією, тому необхідна додаткова увага та підтримка з боку соціальних працівників та громадськості.

Після аналізу висновків з усіх трьох розділів стає очевидним, що проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) потребує комплексного та багатопрофільного підходу до вирішення. Соціальна робота виявляється важливим інструментом у забезпеченні підтримки, соціального захисту та контролюючого впливу на цю вразливу категорію населення. Реалізація прав ВПО стає пріоритетом державної політики, а співпраця між громадянським суспільством та органами влади є важливим елементом успішного розв'язання їхніх проблем.

Досвід зарубіжних країн показує, що для успішної реалізації такої політики необхідно створити спеціальні органи, відповідальні за координацію державних заходів щодо ВПО. Крім того, важливо розробити адекватну нормативно-правову базу та забезпечити належне фінансування програм підтримки.

Аналіз соціокультурного та ресурсного підходів до адаптації ВПО свідчить про необхідність поєднання об'єктивних та суб'єктивних факторів для розуміння цього процесу. Використання різних методів соціальних досліджень дозволяє отримати глибше розуміння проблем ВПО та ефективно розв'язувати їх.

Соціальне опитування сучасного стану потреб внутрішньо переміщених осіб вказує на серйозні проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в Україні, а саме недостатність житлових умов, обмежений доступ до якісного харчування, а також обмеження у доступі до медичної та психологічної допомоги, освіти та працевлаштування. Цей висновок робить акцент на необхідності комплексного підходу до вирішення цих проблем, що

включає співпрацю між урядом, громадським сектором та міжнародними організаціями.

Основні напрямки вирішення проблем включають створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та інноваційних проектів, забезпечення доступу до професійної підготовки, а також розширення доступу до якісних освітніх та медичних послуг. Важливо також активно розвивати програми житлового будівництва та надання допомоги в отриманні житла. Додатково, цифрова трансформація може стати корисним інструментом для забезпечення доступності соціальних програм та послуг для внутрішньо переміщених осіб.

Отже, наведений висновок свідчить про необхідність та важливість ефективної соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Підтримка цієї вразливої верстви населення є ключовим викликом, який вимагає комплексного підходу та співпраці між різними зацікавленими сторонами.

По-перше, ефективне вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб вимагає поєднання соціальної роботи та ефективної національної політики. Це означає розробку та впровадження відповідних програм і законодавства для забезпечення прав і підтримки таких людей.

По-друге, для ефективного реагування на потреби ВПО необхідна належна координація та співпраця між різними суб'єктами, такими як урядові установи, міжнародні організації, некомерційні організації та громадські ініціативи.

По-третє, розуміння та аналіз проблеми внутрішньо переміщених осіб вимагає багатогранного підходу, що включає економічні, соціальні, психологічні та культурні аспекти. Лише шляхом ретельного вивчення та розуміння проблем внутрішнього переміщених осіб можна розробити ефективні стратегії реагування.

Тобто, ефективне вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб вимагає комплексного підходу та активної співпраці всіх зацікавлених сторін. Тільки так можливо покращити якість життя цієї вразливої групи та забезпечити їх інтеграцію в суспільство.

Отже, з моїх висновків можна стверджувати, що моя початкова гіпотеза була підтверджена після ретельного аналізу всіх аспектів проблем внутрішнього переміщення осіб. Розроблене соціальне опитування дозволило здійснити детальний огляд ситуації та виявити шляхи її поліпшення. Це дослідження включало в себе аналіз законодавства, існуючих програм та політик, оцінку результатів соціальної діяльності щодо внутрішньо переміщених осіб, та детальний розгляд сучасного стану внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алімова І. Є. Практика зарубіжних країн у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. URL : <https://doi.org/10.33990/2070-4011.52.2017.149418> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Балусьва О. В. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб : міжнародний досвід. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. С. 78-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_12_4 (дата звернення: 16.04.2024).
3. Басова І. С. Внутрішньо переміщені особи в документах ООН. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю каф. труд. та госп. права Харк. нац. унів. внутр. справ (м. Харків, 3 лист. 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 448–451.
4. Бірюкова М. Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько-української війни : соціальні характеристики й практики. *Grani*. 2023. Т. 25, № 6. С. 143–156.
5. В Україні майже 6,5 млн внутрішньо переміщених осіб – МОМ. IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mlnvnutrishno-peremishchenykh-osib-mom> (дата звернення: 11.04.2024).
6. Вимушені переселенці та приймаючі громади : уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наук. доповідь / за ред. О. М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2016. 140 с.
7. Глібко С. В., Розгон О. В., Подрез-Ряполова І. В. Проблеми реалізації економічних прав внутрішньо переміщених осіб. *Право та інноваційне суспільство*. 2022. № 1 (18). С. 10–21.
8. Гнатчук О. С., Шестакова К. Ю., Яремчук С. С. Використання принципів гуманізму в соціальній роботі. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9, № 2. С. 188-196.

9. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц.педагогіка»]. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.

10. Гундертайло Ю. Д. Організація соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. Вип. 44 (47). С. 52–58.

11. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332 : станом на 1 березня. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

12. Журавльова Г. С. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб : міжнародний досвід та Україна. *Часопис Київського університету права*. 2016. 45 № 4. С. 52-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2016_4_13. (дата звернення: 20.04.2024).

13. Карагодіна О., Семигіна Т. Перші дисертаційні дослідження із соціальної роботи в Україні : критична оцінка. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9, №. 1. С. 37-50.

14. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи : системний підхід. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2005. Вип. 3. С. 99-107. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3921>. (дата звернення: 20.04.2024).

15. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (дата звернення: 15.04.2024)

16. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini> (дата звернення: 25.04.2024).

17. Кияниця З. П. Застосування ведення випадку в соціальній роботі : міжнародний досвід, практика і перспективи в Україні. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2016. № 1. С. 254 – 263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_1_49 (дата звернення: 14.04.2024).
18. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
19. Корпач Н. Соціальна робота з дослідження стану адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 1. С. 133–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2018_1_23. (дата звернення: 25.04.2024).
20. Котляр О. І. Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах. *Адвокат*. 2013. № 6 (153). С. 36–40.
21. Купін А. П. Правове забезпечення прав і свобод вимушених переселенців в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4 (44). С. 79-83.
22. Лук'янова Н. Соціальна робота в Україні : концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 150 – 156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2009_5_18. (дата звернення: 14.04.2024).
23. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи. Київ : МАУП, 2003. 168 с.
24. Мельник Л. А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; [за ред. Л. С. Волинець]. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
25. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб : національний та міжнародний аспекти / [С. Б. Булеца, О. І. Котляр, Я. В. Лазур та ін.] ; за заг. ред. : д-ра юрид. наук, проф. О. Я. Рогача ; д-ра юрид.

наук, проф. М. В. Савчина; к.ю.н., доц. М. В. Менджул. Ужгород : РІК-У, 2017. 348 с.

26. Недря К. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні / К. М. Недря, І. М. Трубавіна, О. Ю. Чередниченко. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 2 листоп. 2022 р. Запоріжжя, 2022. С. 40–43.

27. Нікітіна В. В. Соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб як підстава соціальної роботи з ними. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. № 2(49). С. 120 – 123. URL : <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.49.120-123> (дата звернення: 05.05.2024).

28. Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

29. Питання організації та функціонування пунктів незламності : Постанова Каб. Міністрів України від 17.12.2022 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-п#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

30. Повідайчик О. С. Методи досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. / О. С. Повідайчик, Р. В. Жиленко. Ужгород : Видавництво ПП «АУТДОР ШАРК», 2018. 164 с.

31. Права внутрішньо переміщених осіб : навч. посіб. / С. Б. Булеца, О. І. Котляр, Я. В. Лазур та ін.; за заг. ред. : д-ра юрид. наук, проф. О. Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М. В. Савчина. Ужгород : РІК-У, 2017. 436 с.

32. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 03.03.2016 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

33. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 30 грудня. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
34. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509 : станом на 24 листопада. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-п#Text> (дата звернення: 09.05.2024).
35. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 21 грудня. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
36. Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2015_2_8. (дата звернення: 22.03.2024).
37. Сопко Р. І. Типологія потреб клієнтів у соціальній роботі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 172–174.
38. Тігар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови зняття статусу переселенця. *Український соціум* 4 (2016): 57-68.
39. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі : витоки, реалії, перспективи реінтеграції* : зб. наук. пр. / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка» ; [за заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман]. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 320–342.
40. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с

41. Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.
42. Чуйко О. В. Соціальна реабілітація : підходи до змістових характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 152–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_4_27. (дата звернення: 15.04.2024).
43. Displaced Persons / International Federation of Social Workers, 2012. URL: <http://ifsw.org/policies/displaced-persons>. (дата звернення: 10.04.2024).
44. Ryan D. et al. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008. Vol. 21. № 1. P. 1–18.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Усенко Катерина Дмитрівна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: kateus2605@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Використання соціальних досліджень у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____	Підпис 	ПІБ (студент)	<u>Усенко К. Д.</u>
Дата _____	Підпис _____	ПІБ (науковий керівник)	<u>Маліновська О.С.</u>